

II. DERS

Yaşamın bilinci kökensel olarak alındığında ölümün bilincini gerektirir. Semantik olarak bakıldığında, yaşam ve ölüm birbirinden ayrılamaz. “Yaşam”ı tanımlarken “ölüm”den bahsetmek zorunludur. ‘Ölüm’ün bir anlam ifade etmesi için yaşamın anlam ifade etmesi gerekir. Ontolojik olarak bakıldığında da ‘yaşam’ için ‘ölüm’ gereklidir. ‘Yaşam’ın zamansallığı, ölüm ile sınırlandırılmış olmasına bağlıdır. Psikolojik olarak, ‘ölüm’ düşünülmedikçe ‘yaşam’ da düşünülebilir değildir. İnsan, kendi yaşamını sınırlı, sonlu bir bütün olarak düşünebilir. Bir sonu olmadan yaşamı düşünmek olanaklı değildir. Ancak “ölüm” bilinci sürekli taşınmadığı için “yabancı” görünmektedir. Hegel’de varlık ile hiçlik diyalektik olarak ilişkilidir. Varlık ve hiçlik arasındaki ilişki, biri olmadan diğersinin de düşünülemediği temelinde kuruludur. Varoluş, varlık ile hiçlik’in bir sentezi olarak açığa çıkar. Bir şeyin görünür olmasının olanağı da budur. Varlık yoksa, varlığın ‘görünebilirlik’i de ortadan kalkar. Sartre’da özne ile nesne arasındaki karşıtlık, ben ve öteki, özgürlük ve zorunluluk olarak ele alınır. Varlık ile hiçlik arasında salınım söz konusudur. Özne ile nesne uyuşturulamaz.

Varlık ile hiçlik’in egzistansiyalist sentezi, hiçlikten varlığa, oradan da başka bir şeye geçiştir. Varoluşun bitişi ölümle olanaklıdır. ‘Ölüm’den dolayı hayatın kendisi vardır. Başlama ve bitme yoksa hayattan da söz edilemez. “Ben, kendi yaşamımım.” Varoluş, insanın otantik olarak seçim yapabilmesinin olanağıdır.

Ponty’de aynı süreci izler. Tensel-özne, varoluş sürecine ilişkindir. Ölüm, bir olanak olarak görüldüğünde yaşamın farkındalığına hizmet eden bir şeye dönüşür. Hegel, öz-bilincin ölümün farkında olması gerektiğini savunur. Ancak o risk içerisinde insan kendisini tanıyabilir. Tam anlamıyla öz-bilinç, sadece entelektüel bir şey değildir. İnsanın varoluşunu da hissetmesi gerekir. Olmama düşüncesi / riski, varolma düşüncesini aydınlatır.

Varolmak, ölüme doğru varoluştur. Bir yaşamın bilincinde olmak, salt bilişsel, soyut bir şey değildir. Yaşamın bilincinde olmak, yaşamın etraflıca farkında olmak ve bilişsel olarak farkında olmak anlamını taşır. Ölüm, yaşamın daha keskin farkındalığını sağlar. Yaşamı somut olarak duyumsamanın olanağını ‘ölüm’ vermektedir. Ponty, soyut bir bilinç ve onun karşısında somut bir beden ayırımına karşı çıkar.

Sartre’ın ‘Varlık ve Hiçlik’inin bazı temel kavramlarını savunur. İnsanın kendi doğal ve toplumsal çevresi ile ilişkisi ele alınır. Belirlenmiş olanla özgür olanın uzlaşmazlığı irdelenir. Ponty, iki özgürlük anlayışını reddeder. Biri, insanın biyolojik, fiziksel olarak belirlenmiş

olduğu, ikincisi de kozmik olarak özgür olduğu düşüncesidir. Özgürlük, konumsal ya da kozmik değildir. Birinci görüşte özne, nesneye indirgenmektedir. Bu, yaşayan insanı belirlenebilen özne'ye indirgemek anlamına gelir. İnsanın ne olduğunun toplamı ya da bilincinin özü fiziksel-biyolojik indirgeme ile sunulamaz. Bir insanın psikolojik içselliği nesnel bir perspektiften görünecek biçimde ortaya çıkarılamaz. İnsan, ne tümüyle fiziksel bir şeydir ne de tümüyle tinsel bir şeydir. Ponty, insanın enkarne bir varlık olduğunu savunur. Varoluş, bir şey olma sürecidir; fiziksel bir devinim değildir. İnsanın bilişsel yetisi, insan varoluşunu anlamada merkeze alınmaz. Kantçı, Hegelci, Husserlci özne-nesne ayrımını kabul eder; ancak bunu bilişsel olarak görmez. Bu etkin bir ilişkidir. İnsan olmak, bilişsel olanı olanaklı kılar; bilişsel olan insan olmayı değil. Özne ile nesne arasındaki ayrıma ilişkin, dünyaya yönelmişlik ve kılışsal ilgi ile birlikte dünya-içinde-olmak düşüncesini savunur. Dünyamız kökensel olarak bizi tanımlar. Hegel'in diyalektik ilişkisine benzer bir ilişki türetir. Dünyasız bir özne yoktur; öznesiz de bir dünya yoktur. Dünya ile özne özdeştir; ancak bu sayısal bir özdeşlik değildir.

Özne, kendi bedenidir. İnsan, tensel-özne'dir. Bu, materyalist bir indirgeme ya da özdeşliğin yaratabileceği idealist bir tutum değildir. Özne, kendi bedeni ile özdeştir. Özne-nesne ayrımını tensel-özne ile sentezler. Bu, iki kutbun tensel-özne'de özdeşleşmesidir. Bir şey olmak, o şey ile ilişkide olmaktır. Öznenin kendi bedeni olması, öznenin kendi bedeni ile ilişkide olmasıdır. Bir şeyin 'bir şey' olması, o şeyin kendi ile ilişkide olması ile olanaklıdır. Bu ilişki, soyut bir ilişki değildir. Kendimi algılayabilirim, kendime dokunabilirim ve kendimin bilincindeyimdir. O halde, "ben" bütün bunlarda hem algılayan hem de algılananımdır. Bu edimlerde insan hem özne hem de nesne konumundadır. Bu diyalektik ilişki kesintisizdir. Özne-nesne arasında, algılayan ile algılanan arasında hem eşitlik hem de bir ilişki söz konusudur. Özne, kendi bedeni ise, özne ve beden tek referans noktası ise özne ile nesne bu bağlamda özdeştir.

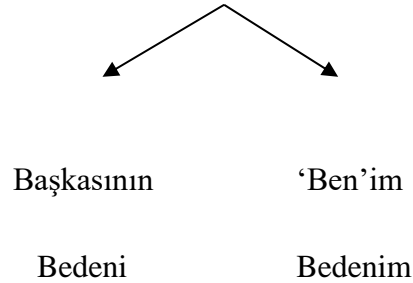
Sartre, özne-nesne arasında özdeşlikten çok ayrımdan söz eder. Ponty'ye göre bu yaklaşımda iki antitez çözümlenmemiştir:

1. Benim kendime ilişkin algımla ötekinin bana ilişkin algısı arasındaki ilişki
2. Kendi-için-şey ile kendinde-şey arasındaki ilişki

Benim kendi algım ile diğerinin bana karşı algısı arasında eşitlik yoktur. Benzer biçimde, kendi-için-şey ile kendinde-şey arasında da eşitlik yoktur. Sartre'da bunlar

çözüksüzdür. Zihin-beden ayrımı da ele alınırsa insanın bir bölümü kendi-için-şey, bir bölümü de kendinde-şey olarak görülmelidir. Bu ilişkinin nasıl kurulabileceği problemlı bir alandır. Sartre, bu paradoksu sürdürmüştür. Ponty, kesintisiz bir ilişkiyi savunmaktadır. Kendi-için-şey ile kendi-içinde-şey uzlaştırılmalıdır. Bu uzlaşım tensel özne kavramı ile kurulmaktadır.

Beden, özne olarak ele alınmaktadır. Yaşayan bir insan bedeni ile ilişki iki biçimde olanaklıdır. Bu ilişki üçüncü tekil şahıs ilişkisidir. Ancak, kendi bedenimiz için sadece bir gözlemci değilizdir. Kendi bedenimizin bilgisine ilk elden sahibizdir. İnsanın kendi bedeni ile başka bir bedeni izlemesi nasıl olanaklıdır? Başkasının bedenine dokunulduğunda elde edilen bilgi ile kendine ilişkin bilgi farklıdır. Zihin-beden düalizmi bunu açıklamakta yetersizdir. Kişinin ontolojisi açısından ‘beden’ olmak açıklayıcıdır. Materyalizme göre kişi, karmaşık-komplike fiziksel olgulardan oluşur. İdealizme göre ise kişi, fiziksel olmayan zihindir. Zihin-beden düalizminde ise, insan, kökensel olarak fiziksel olmayan zihne ve olgusal olarak da zihinsel olmayan bedene sahiptir. Bunlar hem öznel hem de nesnel olmayı açımlayamamaktadır. Düalizm, kartezyen zaafı ilişkiyi kuramaz. Ponty’ye göre, öznel nesne ya da tensel-özne olmanın ilk noktası insanın kendi bedeni olmasıdır. Özdeşlik de bir ilişkidir. Şeyin kendisi ile olan ilişkisidir.

Her insanın kendi bedeni ile tanışıklığı dolaysız bir bilgidir. Bu bedenın bilgisi, ‘bu beden’ olmaktır. Bedenin bilgisi birinci tekil şahıs bilgisi olarak ele alınır. Başkasının bedeni ise üçüncü tekil şahıs bilgisidir.

Materyalizmde, zihinsel olan fiziksel olana indirgenir. İdealizmde, fiziksel olmayan bir zihin söz konusudur. Düalizmde ise insan, kökensel olarak fiziksel olmayan zihne ve olgusal olarak da zihinsel olmayan bedene sahiptir. Tüm bu ontolojiler, Ponty’ye göre eksiktirler. Özne-Nesne ilişkisi konusunda tatmin edici bir şey söyleyememektedirler. Üç ontoloji de bu konuyu ve bu bağlamdaki özneliği ele almaz. Ponty’ye göre, öznel-nesne olmak söz konusudur. Öznel-

nesne, bedendir. “Ben, kendi bedenimim.” Kendi bedenimizin deneyimi ile başkasını deneyimlemek arasındaki farklar irdelenmelidir. Benim bedenimin ayrıldığı yön şudur:

Benim bedenim sürekli algılanan olarak vardır; oysa diğer nesnelere algılamaya ara verebilmek olanaklıdır. Bu ayrım kesin çizgilerle çizilmemiştir. Nesne, ‘ben’im görsel alanıma dahil olup, onun dışına çıkabilir, bu olanağa sahiptir. Bedenim ise sürekli algılanan bir şeydir; ancak bu sürekli “görme” anlamına gelmez. Algı, bilinçli bir şekilde algılamak anlamına da gelmez. Bedenimin farkındayım, ancak bu, farkındalığın farkındalığıdır. Kendimi kendi bedenimin dışında düşünme olanağı da reddedilmektedir. Bedenim öyle bir nesnedir ki ‘ben’i asla terketmez. ‘Ben’, bedenden ayrı bir ‘ben’ değildir. ‘Ben’in bedenden ayrı olduğunun herhangi bir belirlenimi bilinçte yer almamaktadır. Bu nedenle, ‘ben’ ile beden ayrı düşünülemezler.

Bu durumda ‘beden’ bir nesne midir?

Şüphesiz ki fiziksel varlıklarıdır; fakat bu, zorunlu olarak ‘nesne’ olmak anlamına gelmez. Ponty, görüngübilimsel ‘Özne – Nesne’ ayrımını kabul eder. Nesneyi yönelimsel nesne ve fiziksel nesne olarak ayırır. Fiziksel nesne, yönelimsel nesne olduğu sürece anlamlıdır. Fiziksel nesne olmanın koşulu, onun yönelimsel nesne olmasıdır. Bir şeyin yönelimsel nesne olması ise onu zorunlu olarak fiziksel nesne kılmaz. Yönelimsel nesne bir ‘idea’dır.

Bir nesne, nesne olarak ‘ben’den ayrılabilir ya da ‘ben’im görsel alanımdan tümüyle yok olabilir. Onun varoluşu, yok olma olasılığı(olanağı) ile açıklanabilir. ‘Ben’im bedenim bu türden bir ‘nesne’ değildir. Ne benim önümde duran bir şeydir ne de görsel alanımdan tümüyle kaybolma olanağı olan bir şeydir. O halde, dış dünyadaki herhangi bir nesne ‘ben’den uzaklaşabilirken, bedenim ‘ben’den uzaklaşamaz ve bu nedenle de bedenim bir ‘nesne’ değildir. Bir şey görüldüğünde bedenin bir parçası da görülmektedir. İnsan kendi bedenini bir ‘nesne’ olarak algılamaz. ‘Kendi’, algılayan ve algılananın diyalektik bütünlüğü olarak ele alınmalıdır.

Beden, dışarıdaki nesnelere benzememektedir:

- Nesne, görsel alandan çıkabilen ve uzaklaşabilen bir şeydir.

- Fiziksel nesnelere söz konusu olduğunda belli bir uzaklıktan ya da yakınlıktan görülebilme söz konusudur, oysa ‘ben’im bedenim bana daima aynı açıdan sunulmaktadır.

Herhangi bir fizik-nesne, fizik-nesne olarak ‘ben’im görsel alanıma tek bir açıdan sunulabilir ve bir açıdan tüketilebilir. Nesne etrafında dönüp, başka bir açıdan baktığımda olduğu gibi farklı ama tek tek profillerden sunulabilir. Dış nesnelere, geri kalan tarafını gizlemeden bana tek tarafını açamazlar. ‘Ben’im bedenimle ilgili perspektif ise özgündür. Diğer nesnelere göreceğim perspektifi seçmekte özgürümdür; fakat bu özgürlük kendi bedenim için söz konusu değildir. Kendi bedenimi bu biçimde göremem. Nesneyi nesne yapan farklı açılardan görülebilir olmasıdır. Bu bağlamda, nesneyi nesne yapan duysal sınırlamalar değil, nesnenin kendi yapısındaki durumdur. O, zorunlu olarak kendini belirli bir açıdan ya da profilden sunar/açar. [Bizim sezgimiz sınırlı olduğu için duyular da sınırlıdır. Sezginin temporal yapısı söz konusudur.] Fiziksel bir nesneyi aynı anda tümüyle algılamak olanaklı değildir. Bütünsel algılama ile bütünü algılama farklıdır. “Fiziksel zorunluluk”, fiziksel nesnenin zorunlu olarak özneye bir açıdan görünmesidir. Bir nesne bir bütün olarak algılsa bile nesnenin bütünü algılanamaz.

Ponty, empirik sınırlılıktan söz etmez, fenomenolojik betimleme yapmaktadır. Metafizik olarak bakıldığında bedenim ile olan yakınlığımın sürekli olduğu görülmektedir. Bedenime uzak değilimdir. Bu, empirik olumsuzluğun ötesindedir. Kendi bedenimi algılama olanağım söz konusu olduğunda da bedenimden ayrı değilimdir. Bu, bedene ‘tutuklu’ olmaktır. Kendini algılayan ‘ben’ olarak özgür değilimdir. Başka nesnelere yaptığımı kendime yapmam için ikinci bir bedene ihtiyaç vardır. Başka nesnelere gözlemlenebilirken bedenim algılanabilir. Bir şeyin gözlemlenmesi, onu algıladığımız anlamına gelebilir; ancak, algılamak gözlemlenmeyi içermeyebilir. Bedenimi gözlemlenmeden onu algılayabilirim. Gözlemlenmek ve algılamak farklıdır. Bedenimi gözlemlenemem çünkü pozisyon değiştiremem; ‘ben’ kendi bedenimdir. Algılayan olarak pozisyon değiştirdiğimde algılanan olarak sabit kalamam. Bu nedenle bedenimin algılanması, dış nesnelere algılanmasından farklıdır.

Aynaya baktığımda gördüğüm ‘kendim’ nedir?

Kendi bedenimi algılamam diğer nesnelere algılanmasından farklıdır. Benim görsel bedenim kesinlikle nesnedir. Bedensel-özne kendi nesnesidir. Bedenimi görebilirim, onu algılayan olarak da özneyimdir. Özne olarak beden, bir nesne olarak algılanmaz. Kendimle ilgili algımda öznel, gözlemlenemeyen görüngübilimsel bir alan oluşur. Bu gizlilik, onun nesnel olarak algılanamadığını önplana çıkarır. Bedenim nesne gibi görünür ancak bedenim ile ilişkim farklıdır: Algılayan ile algılanan arasındaki ilişki bir bütünün bir momentte olan bağıdır.

Dünya-içinde-olmak, kökensel varoluş kategorisidir. Zihin-beden ayrımını çizmenin zorunluluğu anlık, dolaysız deneyimimizde değil, refleksiyondadır. Bundan önce beden, insan olma özelliğinden tümüyle alınmamıştır. Pre-reflektif deneyimde zihin-beden ayrılmaz.

Dünyanın içindeyizdir; ancak ona tanıklık eden olarak aynı zamanda ondan ayrıyızdır. Antik Yunan'da değişmeyen arayışı "ruh" kavramına yol açmıştır. Dünya-içinde-olmak hem fiziksel hem de zihinsel olanı insana yüklemenin olanağını verir. İnsanlık kategorisine sahip olmadan önce fizik ya da zihin kategorisine sahip olunamaz. Ne tümüyle fiziksel ne de tümüyle zihinsel bir yapı söz konusudur. Pre-reflektif deneyimde bu ayrıma yol açacak bir kırılma söz konusu değildir. Zihin-beden düalizmi deneyimlerden değil, onlar üzerine düşünümünden açığa çıkar. Düalistler ve idealistler ruhu / tını kendi-için-varlık olarak görürlerken, materyalistler insanı makine olarak görmektedirler. İdealistlere ve düalistlere göre ruh / tin, bedeni kontrol etmektedir. Beden ve ruh tözsel olarak ele alınmayıp diyalektik olarak ele alındıklarında bir ilişki açığa çıkmaktadır. Bu ilişki, sürekliliği olan bir ilişkidir. Özdeşlik de bir şeyin kendisi ile olan ilişkisidir. (2 = 2, 2'nin kendisi ile olan ilişkisidir.)